

Kip-göl az Araráton.

(L. a 294. lapot.)

ID-ISSEKUTZ ANTAL.

Egy nagy tiszteletben álló öreg úr halt meg Déván: idősb Issekutz Antal, Déva város volt polgármestere, a hunyadmegyei régészeti társaság fagja... Az elhunytban Déva város egy lelkes, derék polgárát vesztette el, ki tizenkét éven át vezette és felvirágoztatta e várost, mint annak polgármestere. Ügyszólván az ő nevéhez fűződik a város fejlődése, kiépülése és növekedése. Lelkes apostola

volt a magyarság terjesztésének s így a telepítésnek is. Ő vetette fel a csángó telepítés gondolatát, melyért sok elismerésben részesült a kormány részéről is.

Idősb Issekutz Antal 1828-ban született. Iskolai tanulmányait Gyulafehérvárt végezte, honnan a jogi kurzusra Kolozsvárra került. Kolozsvártt diplomát is szerzett, de annak akkor hasznát nem vehette, mert a haza harczba szólította fiait. Ő is fiatal lelkesedéssel állott csatasorba és számos küzdelemben vett részt, így a nevezetes piski-i csatában is. A harcz leveretése után nemsokára Dévára került, hol hivatalt vállalt s lelkiismeretességével, lelkes s buzgó munkálkodásával nemsokára a polgárság élére került: polgármester lett. Tizenkét évig volt Déva polgármestere, mely idő alatt rendkívül sokat tett a város anyagi és szellemi fejlődésére.

Tizenkét év multán nyugalomba vonult, de így is tevékeny munkásságot fejtett ki, mint a hunyadmegyei régészeti-társulat tagja.

*

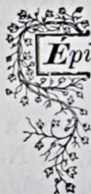
Habár egy pár évvel ezelőtt közre adta folyóiratunk ezen közbeccsülésben részesült férfiú életrajzát, mégis most, hogy kevéssel ezelőtt elköltözött az élők sorából, kötelességünknek tartottuk a „Magyar Polgár“ után ezen pár sorral felújítani kedves emlékét a felejthetetlen Issekutz Antalnak.

SZ. K.

EGY IFJÚ ÖRMÉNY LEÁNY
ZÁRDÁBA VONULÁSA ALKALMÁBÓL.

Epitsetek várat, gyémántból legyen,
S a mi szép és ragyogó van földön és egen,
Egy halomba hordjátok össze majd mind,
Homályba döntve kincs után sorárgók álmaikat.
Halkan, édesen, mint ő beszélt velem,
Gyöngéden átölelve majd sugjátok meg nekem:
Hogy itt minden csak az enyém és megcsalódtok majd,
Nincs a világon annyi fény, mi engem visszatart.

Verjetek lánczokat, aczélból legyen,
És a mi kin és gyötrődés van földön és más helyen,
Egy halomba hordjátok össze majd mind,
Hogy átéljem külön-külön, s együtt valamennyit.
A kintől gyötröttek jajja zúg felém;
De zúgjon bár ezer annyi, nem riadok meg én,
Kiszenvedem, kiszenvedem, s ti megcsalódtok majd,
Nincs a világon annyi kin, mi engem visszatart.

Elmegyek, oh, mert hát újra int felém,
A régi vágy, hogy egy magányos zárda rejtekén,
A hit majd megszállja újra lelkemet,
Öröm, boldogság én reám már úgy is veszve lett,
Biztam egykor és oh hogy rászedtél ék!
Halomra ontál mindent, a mit eddig építék,
S az összezúdult rom között hiába keresem,
Alig ha — nem odaveszett, halott lett a szívem.

SALLAK RÓZA.

A NAGY ARARÁT MEGMÁSZÁSA.

A Lyonban megjelenő „Revue Alpine“ cz. szakfolyóirat egyik utóbbi füzete Örményország hegyóriásával, a bibliai Araráttal foglalkozik.

Ugyanis egy 22 oldalra terjedő, képekkel illusztrált vezető cikkelyben, mely csaknem az egész füzetet betölti: Poggenpohl, a szenvedélyes hegyászó, ki 1898-ban a káukázusi Elbrúzt is megmászta, tavaly őszszel múlt három éve Ecsmiádzin érintésével az Araxes-völgyén át az Ararát vidékére tett utazását írja le.

Igen érdekes útleírását így vezeti be:

„Az örmény fensíktól északra, azon a ponton, a hol az orosz, török és perzsa határ összetalálkozik, a Nagy-Ararát úgy elszigetelt fekvése, valamint magasságánál fogva egyaránt megérdemli az utazó figyelmét, ki ott az emberiség legrégebb legendáinak megragadó varázsát és a magas hegység legnagyobb tájképeit fogja föltalálni, melyek után a hegyászó szíve áhitozik.“

Két egymástól meglehetősen távol eső pontnak a megjelölésére a magyar észjárás Makót és Jeruzsálemet állítja egymással szembe s ezzel a térbeli messzeségnek a maximumát akarja meghatározni. — Az örmény közmondás két hegynek a nevét u. m. az Alagöz-t és a Mászisz-t (Ararát) hozza egymással vonatkozásba, a mikor azt óhajtja kifejezni, hogy két dolog nagyon távol esik egymástól. Igaz, hogy Örményország is elég nagy távolságra fekszik Erdélytől, de talán ez még sem ok arra, hogy ne tekintsünk rokonszenvvel és érdeklődéssel a magyar örménység őshazája és annak legnagyobb hegye, felséges királyhavasa, az Ararát felé.

Nem lesz tehát érdektelen, ha rövid vonásokban annak a hegynek a megmászását ismertetem, melyen a bibliai hagyomány szerint Noé bárkája a vizözön után kikötött s mely örmény *Uuuhu* (Mászisz) nevén annyival is inkább Örményország szent hegye, mert e néven átvitt értelemben az örmények hazájukat is nevezni szokták.

Poggenpohl Szent-Pétervárról Tifliszig csaknem egyhúszmilen tette meg az útát, s utóbbi helyen egy napi pihenő után 1900. aug. 23-án Aksztafába vasutazott, hol az állomásnál kapott primitív éjjeli szállással szemben jóval kényelmesebb postakocsiban robogott már hajnalban Eriván felé . . .

A zöldelő aksztafai völgyön keresztül haladva Uzun-Tala postaállomástól kezd a vidék festői képet nyerni gesztenye-, dióerdeivel, összetorkolló hegyszorosáival, tájékező hegyi patakjaival és sárgás-szürke mészsiklabérczeivel.

Utazónk az első éjjelt Szemenovka orosz faluban töltötte, hova a postakocsi estére érkezett. Másnap reggel $\frac{1}{2}$ 8 órakor utazott tovább s nemsokára 1940 m. magasságban, vad hegyektől környezett regényes ponton, a pisztrángjáról híres Gokcsa-tóhoz ért, mely már Örményország tekintélyesebb vízmedenczéi közé tartozik.

A kéklő víztükör habjai közül sziklasziget emelkedik ki, csúcsán Szavanga örmény kolostorral; majd Elenovkánál változik a kép és a Zanga-völgyből kiérve föltűnik a 4113 m. magas Alagöz, kialudt régi tűzhányó, a mint lávapatakjai a távoli sikra alászállanak. De majd újra más kép köti le tekintetünket, mert ime a látóhatár lilaszínű ködében óriás hegy magaslik ki, tehát végre maga a hóborította Ararát, melynek jégtől csillogó csúcsa 5156 m. magasságával már tájrajzilag is az egész lábainál elterült Armenia felett uralkodik.

A mikor utasunk aug. 25-én Erivánba érkezik, hol az Orient-szállóban dicséretreméltó ellátásban részesül: nemcsak elragadja őt a város gyönyörű keleti képe, fehér mináretjeivel, tiszta laposfedelű házacskáival, hanem az azontúl a perzsa határig huzódó végtelen Araxes-völgy közepén királyi fenséggel kiemelkedő Ararát óriás tömbje fénylő hómezeivel és lávapatakjával már innen tekintve olyan lebilincselő látványt nyújt, melyet maga a leíró is a felejthetetlen jelzővel illet. Ugyanis az egész hegyalukat Erivánból, tehát 70 km. távolból tekintve tökéletes képet tár elénk. Az Ararát, e rég kialudt vulkán, annak idején borzasztó erupciókkal lephette meg a hajdani

hasonnevű tartományt, melyről Mózes is megemlékezik. Az egész hegység mintegy 1200 □ km. felülettel 2 részre u. m. a Kis- és a Nagy-Ararátra oszlik; az előbbi csak 3914 m. magas, ellenben a Nagy-Ararát keleti csúcsa 5147 m., nyugati és így az egész hegység legmagasabb csúcsa pedig mint már fennebb is megemlítettem, 5156 m. magasságban fekszik a tengerszínétől.

A Kis- és Nagy-Ararátot az úgynevezett Szárdár-Bulágh hegynyereg (2687 m.) választja el egymástól.

Aug. 26-án délben utazott Poggenpohl az örmények főpátriárkájának a székhelyére.

Ezt a látogatást azonban, mint talán nem egészen szakcikkelyéhez tartozót — a mennyiben alpinisták számára irt — csak pár szóval érinti, ellenben ecseteli azt a turista előtt lehangoló képet, mely Ecsmiádzin elhagyásával az alluviális talajból, a sómezők kietlenségéből, az itt-ott gyöngye legelők teve- és bivalycsordáiból s a vaddisznólakta mocsarakból áll, hol a gólyák és flamingók nehézkesen lépdelnek. Végre egy vashidon át, mely az Araxesen átvezet, az Ararát tulajdonképeni vulkánikus birodalmában, este 7 órakor Igdyr faluba érkezett, hol megpihenvén, másnap már előkészületeket tett az expedícióra u. m. lovakat bérelt, élelmi czikkeket vásárolt, kiséretről gondoskodott stb.

Aug. 27-án reggel 8-kor indult el a kilencz személyből álló karaván a skorpió- és kigyóban gazdag Igdyrből, még pedig nem egyenesen a szokott rendes úton, a Szárdár-Bulágh felé, hanem a török határhoz közel eső Muzulándágh fensíkra kapaszkodva a kurdok Kabakh-Tapa nevű törzséhez, hol a hegymászók az első éjjeli szállásra tértek.

Aug. 29-én reggel 8-kor vagyis rákövetkező napon indultak el a svájci alpesi tájakra emlékeztető Kipgöll nevű jégtóhoz és a hasonlónevű hágón át a híres Szt. Jakab vagy Akhuri hasadékba érkeztek; az Ararátnak itt van az egyik iható forrásvíze, az úgynevezett Szt. Jakabforrás, melytől nem messze egy körakás, a hagyomány szerint, Szent-Jakab sirját jelzi.

Megjegyzendő, hogy az a hasadék az 1840. július 2-án támadt hegyrepedés folytán keletkezett, mely falut, kolostort 2000 örmény lakossal együtt teljesen eltemetett.

Itt volt a második éjjeli pihenő. — 30-án reggel az Ararát legnagyobb jégmezejére, az Akhuri glecserre másztak s a Takialtu-szoroson át a Szárdár-Bulágh hegyszorosban tartották a harmadik éjjeli szállást, hol tudvalevőleg az Ararát-hegység másik iható forrása van és egyúttal az egész hegység egyetlen és vadakban bővelkedő erdeje, mely körülmény egy orosz katonai határőrségnek az ott tartozkodását lehetővé teszi.

31-én reggel 9-kor újra útban volt az erős katonai fedezetet nyert csapat, de 11 óra körül 2900 m. magasságban egy csermelytől átszelt zöldelő domboldalon a lovakat hátra kellett hagyni.

A podgyászt a katonák és a kurdok osztották fel maguk között, mert innen kezdve aztán 2 napon át csupa láva tömegek borzasztó kölabirintjai közt folyt a legkétszörösebb hegymászás.

4500 m. magasságban gyönyörködhetik az alpinista az Ararát egyik főkülönlegességében u. m. a 12 méter mélységig sülyedő és 50—100 m. szélesség közt váltakozó megmerevedett fekete lávafolyásokban.

Többszöri rövid pihenő mellett, s olykor négykézláb mászva kerülgették a félelmesen fantasztikus tükörjegecs látatömböket, melyek minden pillanatban legurulással fenyegettek.

Még kétszeri, sátorban töltött kínos éj után, szenvedve a hideg és levegőritkulás miatt, végre szept. 2-án reggel $\frac{1}{2}$ 6 órakor vörös fényben jött fel a nap a perzsa hegyek mögül, a mikor a hegymászás utolsó részletét is leküzdeni készültek s nyolcz órakor a keleti csúcsra érkezett a karaván, hol valóságos orkánszerű hózivatar dühöngött s a nyugati csúcs megmászását megakadályozta. Alig tudták magukat tíz perczig a csúcsra a szélvészszel szemben föntartani; tehát 8 óra 10 perczkor kezdődött a leszállás és este fél 7 órakor már Szárdár-Bulághban volt a társaság, másnap Poggenpohl lóháton Aralykhba,

onnan Igdyrbe tért vissza, honnan aztán két nappal később Erivánnak, Karaklisznak és Tiflisznek vette útját.

* * *

Az örmény néphiedelem az Ararátot, melyet a perzsák is Kuhl-Nuh vagyis Noé hegyének tartanak, megmászhatatlannak képzele, a mennyiben hegyi szellemek védik azt, mint megszentelt helyét, a Noé bárkájának, melynek egy darabját az ecsmiádzini örmény székesegyházban maiglan is ereklyeként őrzik. A megközelíthetlenség legendáját azonban Parrot, dorpáti természettudós törte meg, a midőn 1829-ben az Ararátot legelőször megmászta és fölmérte. Azóta a turisták és tudósok egész sora keresi fel az örmények szent hegyét, részint becsvágyból, részint tudományos czélból.

Egy Markow nevű orosz kutató pl. 1888-ban mászta meg a hegycsúcsot és ott egy az öt követendő hegymászók megfigyelései czéljából, védett helyen, jól rögzített minimális hőmérőt hagyott hátra, mely akkor 50°-ot mutatott a fagyponthoz alant.

Évek mulva találták meg e műszert egy az Ararát lábánál táborozott kozákezred tisztjei.

Utazónk erről meg sem emlékezik, jóllehet Leprince Rignet francia hegymászó, ki a Nagy-Ararátot 1897. október 12-én megmászta, megjegyzi, hogy a műszer, melyre a csúcson rátalált, 70° R.-t mutatott.

Igaz, hogy nem könnyű dolog az Ararátra följutni, de hiában szent ez a hegyóriás és hiába nevezi azt a török is Agri-Daghnak vagyis meredek hegynek, mert ma már mégis a hegymászók valóságos Eldorádója.

Nem is fejezhetem be méltóbban ezt az ismertetést, mintha ideiktatom Poggenpohlól, az Ararát csúcsától 2¹/₂ órányira mintegy 4800 m. magasságban élvezett kilátás leírását, mely így hangzik:

„Végre is melyik toll tudná érzékelhetővé tenni a látóhatár nyújtotta színjáték nagyszerű megmérhetetlenségét!

Az Araxes-völgye, sárga és műveletlen síkság telehintve az oázisok zöldjével, mocsarakkal és fehérpartú

sóstavakkal, melyek fölé egy hosszú hegyláncz szaggatott csúcsainak élénk vörös körvonala emelkedik.

És egész északon az azurkék égben a káukázusi nagy hegyláncz, megaranyozott kolosszális felhőszalagként, hatásra nézve felejthetetlen kört ír le.

Az Elbrúz kettős csúcsa, így több mint 500 km. távolságból nézve, tökéletesen fölismerhető.

Majd az aderbeidzsáni hegyek, a 4814 m. magas Szávalánnal, az urmiai és váni tavak, továbbá a közép-ázsiai végső határt alkotó Demávend (5637 m.) hegycsúcs tárlatában gyönyörködve, így folytatja utazónk az ő elragadtatását:

Nagyszerű operai diszletként hatott, a midőn este a lenyugvó nap ezt az egész előtte elterülő mindenséget új fényvel színezte be.

Rózsaszínű sűrű köd függönyén keresztül ibolyaszín árnyak ereszkedtek a völgyekre; a terjedő homály közepette halvány világosságok fogták körül a hegycsúcsokat, és a háttér egy borzasztó égés apoteozisa után bizonytalanul lebegett a setétülő légben. Egyszerre csak abban a pillanatban, a mikor már az alkonyat utolsó fánysugarai révedeztek a legmagasabb csúcsokon, az Ararát kúpalakú nagy árnyát a távoli Perzsiára vetette. Ez az árnyék, szivárványszínű szegélyeivel, megkapó és felejthetetlen benyomást keltett. És az folyton nőtt, a milyen mértékben aláhanyatlott a nap, beboritva az egész vidéket és magával hozva az éj setétségét.

Vajha ez lenne az egyetlen árnyék, mely a húszadik században a már is anynyit szenvedett Örményország felett fog lebegni.

MERZA GYULA.

ÖRMÉNY KRÓNIKA.

Dr. Simay János a „Magyar Polgár“-ban (1885, évfolyam 107. sz.) a következő érdekes tárczaczikket adta közre:

A legújabb keleti események kapcsán az örmény föld és népének sorsa is napirenden levő tárgy. A mi

közönségünket ez kétszeresen érdekelheti, hisz a több évezredes világtörténelmi multat felmutatni képes örmény nemzetnek egy kiseded ága, mint hazafias, érdemekben bizonyára nem utolsó helyen álló nemzetiség, Magyarországon immár két század óta meghonosult.

De a magyar és örmény között a korábbi multban is, már a legrégebb előidőktől kezdve számos, történelmileg kétségtelennek tekinthető érintkezési pontot találunk; sőt egy nagynevű erdélyi örmény historikus*) szakavatott kezeiben, örmény krónikások munkái, a magyar őstörténet adatainak kinyomozásában világító szövétnékké váltak, s ezt a magyar tudomány és akadémia is annak idejében teljesen méltányolta.

Magyar történetirók pedig, nevezetesen Szalay, viszont annak emlékezetét tartották fenn, hogy II. András magyar király hasonnevű fiát, Leo örmény király leányával gyűrűzte el jeruzsálemi útjában, és pedig oly feltétel alatt, hogy a magyar királyfi Leonak örököse lesz Antiochia fejedelmi székében.

Leo közbejött korai halála azonban meghiusította a két nemzet s a két királyi udvar közt házasság által tervezett szorosabb egyesülést.

E rövid bevezetéssel — úgy vélem — igazoltam némileg föltevésemet, hogy olvasóközönségünknek nem csupán örmény nemzetiségű részét érdekelheti alább összefoglalt közleményem. Még csak arra hivatkozom, hogy Nyugat-Európa legműveltebb nemzetei állandó megfigyelés tárgyává teszik az örmény nemzet társadalmi törekvéseit Keleten. Az örmény államot ugyan hosszas, megfeszített küzdelmek után megdöntötte az ellenséges túl-erő; de azóta is keresztény civilizációja által az örmény nemzet jelentékeny szolgálatokat tett a kulturának és ezután is tenni fog kétségtelenül.

És most lássuk, mi legújabb híreket hoz a szellő az Ararát felől?

*

*) Lukácsy.

Az angolok nagy világlapja: a Times, párisi levelezője révén, nemrég egy tiflisi magánlevélben azt a jelentést vette, hogy a kaukázusi örmények csak egy angol hadsereget várnak, hogy fegyvert ragadjanak az oroszok ellen.

Ujabbán ugyanazon lap bécsi levelezője kapott egy tiflisi magánlevelet, mely azt állítja, hogy a Kaukázusban csakugyan zavargások történtek.

Az izgatottságot az örmény iskolák bezárása idézte elő.

Több helyen a tanulók és tanulónők ellenszegültek a rendőröknek, kiknek parancsuk volt az iskolák bezárására.

Susiban a rendőrök és tanulók közt összeütközés történt, melyben az előbbieket huzták a rövidebbet.

Alexandropolban a tanulókat, kik elkergették a rendőröket, csak kozákok segítségével lehetett szétverni és mikor az illető tudósító elküldte levelét, a rend még nem állott helyre.

Erivánban Badzsnikoff-ot, mikor az iskolát bezárta, megtámadta és majdhogy agyon nem verte.

Tiflisben az örmény tanítónők közül többen állásuk elvesztése miatt megbetegedtek; Susiban egyikük öngyilkos lett, két másik nő pedig, a kik német egyetemen végezték tanulmányaikat, meghalt.

Az orosz kormány mindent elkövet, hogy az izgatottságot lecsillapítsa, de eredmény nélkül.

Számos embert letartóztattak, mert az iskolák bezárásakor tüntettek a hatóság ellen, másokat pedig azért, mert orosz ünnepeken nem akarták házaikat föllobogozni.

Dondukoff-Korzakoff herczeg az erőszakosságok következtében annyira népszerűtlen, hogy a minap egy tiflisi lakomán a mohamedán és georgiai vendégek vonakodtak fölállani, mikor a herczegre felköszöntőt mondtak.

A herczeg, ki a nyarat Gadiorban szokta tölteni, ezúttal aligha megy oda, mert a gazdag örmények közül, kik ott a legszebb házakat birják, egy sem akar neki házat adni bérbe, holott a mult években ingyen bocsátottak rendelkezésére egy nyári lakot.

Törökországnak Felső-Bosporus tartományában: Bujukderében, a római lapokhoz érkezett jelentések szerint egy új örmény katolikus templom alapkövét tették le közelebről.

Ázárián patriarkha végezte a szertartást, Kelet egyik legkiválóbb főpapjának segédkezése mellett.

Assistáltak körülötte: Kupelián, adaliai érsek; Melchisedekh erzerumi, Árákelián angorai, Mármárián trapezunti püspökök, s Holas, a patriarkha vicarius, nagyszámú hívő jelenlétében.

Mindenekelőtt felolvasta Árákel effendi-titkár a szultán templomépítést engedélyező fermánját.

A szokásos zsoltósmák elmondása után az alapköbe tizenkét szent ereklyét helyeztek el, imádkozván a szultán életeért.

Ájdinián titkár felolvasta a pergamentre irt alapítólevelet, melyet a város notabilitásai, s a főpapok irtak alá; azután hengeralakú tokba helyezték el, s néhány pénzdarabot raktak melléje.

* * *

Nubár pasa, az egyiptomi kormány sűrűn emlegetett elnöke, örmény.

Törökországban ugyanis, kivált az utóbbi időkben, az örmények közül sokan vergődtek jelentékeny társadalmi állásra.

Ismeretes, hogy Abdul Aziz szultán mily meghitt baráti viszonyban élt az örmény Ábrám pasával, Eram bey fivérével.

Mithád pasa, az ozmán alkotmány legeszesebb, igazán európai műveltségű reformatora, túlzás nélkül mondhatjuk, a legnagyobb modern török államférfi, örmény származású volt.

A „Figaro“ egyik orosz nőmunkatársa által közlött életrajzi adatok szerint Nubár pasa, ki Sztambulban született, szintén örmény, anyja azonban beduin arab nő volt. Said pasa alatt Nubar bejjé, utóbb az egyiptomi vasútak igazgatójává neveztetett ki. Ismail alatt pasává, később miniszterré lépett elő, és ettől kezdve teljes ere-

jével Angliát támogatta. Ő hajtotta végre az 1868—69-iki reformokat. Tevfik pasa kormánya alatt elvesztette a szultán kegyét, de Alexandria bombázása után újból miniszteri székbe jutott.

Jelenleg körülbelöl hatvan éves lehet, kisdud, zömök termetű, haja galamb-ősz. Neje, ki szintén örmény származásu, — barna, sovány, fekete szemű.

Nubár pasa Kairóban igen vendégszerető házat tart, mely főleg az ottani örményeknek valóságos központja.

*

A legujabb örmény esemény hírét ezúttal egy tíflii távirat alapján az Araxes partjairól veszszük. E hír szerint május 3-án Ecsmiádzinban, Murádián smyrnai érsek az örmény keleti egyház katolikoszává választott.

ISMERD MEG TENMAGADAT.

A czélből való a tollam; de szivemnek is vasból kellene lennie, hogy érzéketlen legyen, midőn fájdalmaidat leirom örmény nép.

Ime újra véres korszak, mely nem szünt meg, hanem csak kissé engedett vad kegyetlenségéből; de a mely most is fekete, veres fenyegető veszélyek alakjában mutatkozik szerencsétlen hazád nyomorral küzdő gyermekei feje fölött. És jelen alkalommal a türelmes Európa szeme és füle alatt!

Szegény, nyomorult örmény, hát vérednek, életednek, becsületednek... semmi értéke sincs? Meghaltál? De nincs senki, ki kérdezné, hogy jogosan-e vagy jogtalanul? Voltál és megszűntél lenni? Nem fürkészi senki. Ezek az esetek, mihelyt megtörténtek, följegyeztetnek, még pedig kitérőlheterlenül a történelem lapjaira, de csak azért, hogy történetet képezzenek és történet gyanánt fennmaradjanak.

Nem így történt 1895—96-ban a 300000 felkonczott szerencsétlennel is? És tesz-e ezekről — a történelmen kívül — valaki említést? Még a diplomaták sem látják szükségét annak, hogy ezekről — bár úgy néha napján — megemlékezzenek!

A hányszor csak hozzá kezd a török az ő tervszerű öldökléseihöz (ürügyet gonosz tettének mentegetődzéséhez mindig talál), Európa avval áll elő, hogy ő kötelességének eleget tett; mert figyelmeztette a szultánt, hogy vessen véget a vérontásnak...

A napokban is elpusztított vagy 30—40 örmény falút és vérét ontotta vagy 20—30000 örmény embernek. És tett-e valaki bár egy akadályozó lépést ezen szerencsétlenek érdekében? A diplomacia bár azt kérdezte-e, hogy mennyi az áldozatok száma? Hányan haltak el? Hányan szenvednek a börtönökben ártatlanul? Európa véget vethetne már ezen végtelen mészárlásoknak; de eddig csak azt tette, hogy Pilátusként mossa a kezét;.. aztán tart néhány beszédet, irat néhány cikket, tartat két-három népgyűlést érdekükben: ennyi, mit a nem-hivatalos Európa tesz az örményekért.

Segélyt tehát másfelől nem várhatnak, segíteniök kell tehát önmagunkon: „Segíts magadon és Isten is megsegít téged“ — tartja a közmondás. (Örményből, a marseille-i „Armenia“ után.)

SZ. K.

EGY GYÜRŰ.

Képzeljének önök egy nagy karos-széket, benne egy tisztos, mosolygó vén (örmény) embert s — ha úgy tesz — engem az asztal előtt, a mint jegyzem fel azt, a mit a bácsi mond . . .

Én csak felnyitom emlékezetem ajtaját s engedem, hogy betű legyen azokból az apró képekből, miket gyermekkoromban oda berajzoltak odahaza.

Tehát a bácsi . . .

Ő persze untalanul dohog. Semmi sincs már neki jól a világon. Minden fényesebb, szebb, igazabb volt egyszer, hajdan.

„ . . Mit tudunk mi. A perczent kiszámítására úgy tanítottak, hogy vegyük meg a dohányt két garason s adjuk el négy garason s kár így nem lesz benne. Aztán a fejünkbe vertek néhány bölcs mondást (például azt, hogy nyárban vegyünk kucsmát s télben kalapot, t. i. akkor mindent, mikor legolcsóbb) s azzal neki eresztettek a világnak.

Szekeret fogadtunk, elbucsúztunk érzékenyen az atyafiságtól (vagy látjuk egymást, vagy soha se) s elindultunk nyárban kucsmát venni — el Debreczenbe. De mennyi törődéssel, kínnal, fáradsággal. Megraktuk ott a ládákat s ha valami szerencsétlenség véletlenül nem érte az uton, haza is hozattuk. Volt olyan vakmerő, a ki Bécsig felhajtattott a lovaival bevásárolni. De hogy mekkora dolog volt az, onnan is tudni való, hogy sokáig emlegettek nálunk két lovat, a melyik Bécsig járt s mégis lónak maradt.

Aztán a magunk szűk boltjában mértünk, ki singgel, ki komponával, kuporgattuk szegényesen a krajczárokat, s szereztük a tapasztalásból a tudást, épen olyan nehezen, mint a portékából a krajczárokat.

Most?

Az iskoláknak se szere, se száma. A kereskedőnek, mikor a pudlija mellé áll, minden jóval tele van a feje, úgy, hogy ha a zsebe is olyan tele volna, tudom egyik se nyitna boltot. Most? három pipa dohány mellett urason felrobog Budapestre, s a mit nagy kényelmesen kiválaszt, azt akár biztosítja neki a német, hogy hiba nélkül megkapja, (kár, hogy a németet is nem biztosítja valaki, hogy hiba nélkül megkapja, a mit vár érte.) Most? az igen gazdag kereskedő ember úgy terem, mint a gomba. Az igaz, hogy az igen szegény is úgy terem, mint a gomba. De nagyban élünk, s a vagyon úgy csap be néha, mint az istenitélet . . Most? . .

Hanem valamit mi is tudtunk, tanultunk, a mit ma már elkezdenek felejtani.

Emlékezem egy társamra, a kit Tolvajnak hívtak. Az cridát mondott — de nem is ült többet az asztalunkhoz. Valaki felkapta ezt a szót: ez az ember „kicsi betűvel“ írja a nevét. Valaki nem fogadta a köszönését. Aztán elköltözött a városról. Igazán annak az ügyességnek, hogy a németet lefözzük, nem volt kelete.

Emlékezem egy másikra. Korhely fia volt s ezenfelül companiába állott a vejével. Mind a két dolog tudvalevőleg szerencsétlenség. Öreg ember volt már. Sokat izzadt, hogy vénségére egy darab csendes kenyere legyen. Akkor jött a törvény, mert a veje egy falka pénzzel ment Debreczenbe vásárolni, de elverte vig czimborák között. Jött a végrehajtó s megütötték a dobot.

Az öreg ember csendes, bánatos mosolylyal hordta ki a mije volt. „Ezt is el kell adni . . . meg ezt is, az órát a zsebemből, a széket alólam. Ne maradjon senki kárba miattam.“

Nem volt elég, a mit eladtak. „Ej nó! hát a becsü-
letem többet ér egy-két ezüst kalánál.“ Azt is odaadta. De még a gyűrűre is az ujján ránézett úgy féltekintettel a licitáló. Istenem! Az a jegygyűrűje volt. Az asszony szép volt, gyönyörűségeket szerző, mikor kapta tőle. Aztán mennyit türtek, rebegtek, dolgoztak együtt. A boldog verőfényes napok édes emléke az a gyűrű. Az erős ember szeméből kihullott egy könnycsepp, de azért az ajka mosolygott. Mert a becsület, a mocsoktalan jó név előbb való mindeneknél. Elkezdte lehuzni csendesen. Kenyeret csak ad az Isten, vagy ha nem, hát örökös nyugalommal, de becsületet ő sem ad, ha, a mit egyszer adott, elvesztették.

Pedig akkor úgy tartották, hogy a ki nem teljesíti azt, a mit magára vallalt, hogy a ki megkárosít akár rosz számitásból, akár számitásból, akár szándékosan valakit — — annak hibázik valami a becsületéből . . .

Ezt mi így tudtuk . . .

Nem lesz jó effélet tenni.

(„Ifjú Erdély“)

PETELEI ISTVÁN.

IPARÜZŐ ÖRMÉNYEK.

Igaz, hogy a hazai örménység zöme a kereskedelem terén működik; azonban a kereskedői pálya, illetve foglalkozás mellett az iparüzésben is megállja helyét. Pl. a szamosújvári kordován-készítők, tímárok, szappanosok, szücsök, annak idején igen jó hírnévnek örvendettek.

Pl. Kolozsvárt ma is derék mészárosok kerültek ki az ottani örmények soraiból, sőt van közöttük mülakatos, órás illetve ötvös, kéményseprő, szücs, czizmadia, bádogsmester, szabó, ruhafestő és tisztító stb., kik valamenynyien, mint tisztességes és szorgalmas iparosok becsülettel keresik meg kenyerüket.

A 70-es években egy Azaria nevű fehérnemű készítő telepedett le Kolozsvárt, ki később Bécsben egy nagy külvárosi vendéglőben, mint pinczér talált jövedelmezőbb alkalmazást.

Ezúttal egy örmény asztalosmesterről akarok bővebben megemlékezni, mint a ki ebben a minőségében is megfelelt kötelességének, sőt társadalmi téren is tudott magának közmegbecsülést szerezni.

A „Szilágysomlyó“ című hetilap márc. 17-iki száma így ír:

Szilágysomlyó város polgárságának egy tekintélyes, tiszteletreméltó alakja dőlt ki.

Gámentzy Lukács asztalosmester folyó hó 10-én, 63 éves korában elhunyt.

Megdöbbenéssel és sajnálattal vette e hírt mindenki, a ki Gámentzy Lukácsot, a munkásság, szolid magaviselet, családi élet, és a város felvirágzásáért s minden szépért és jóért nemesen buzgólkodó egyszerű városi polgárt ismerte. — Sok éven keresztül volt munkás tagja a városi képviselőtestületnek. Alig van városunk közelebbi pár évtizedi nevezetesebb alkotásaiban valami, a miben Gámentzy Lukács közügyek iránt meleg érdeklődéssel vágyó lelke részt ne vett volna.

A temetkezési egyesület alapításában, az ipartestület alakításánál, polgári olvasókör létesítésénél, a gazdák és iparosok szövetkezeténél, mint feltűnés nélkül közre-

működő s a maga egyszerűségéből soha ki nem vetkező alkotó és szervező erő jelentkezik.

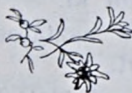
Szilágysomlyó város közönsége szokatlan nagy számban jelent meg az elhunytnak folyó hó 12-én végbement temetésén. A Polgári Olvasókör, az ipartestület testületileg jelentek meg és díszes koszorút helyeztek ravatalára. Előbbinek elnöke, az ipartestületnek pedig választmányi tagja volt.

Adjon az Isten sok ilyen önzetlen munkás polgárt e szegény városnak, mint a minőt G á m e n t z y Lukácsban elveszítettünk.

A derék ember haláláról kiadott gyászjelentésben, melyet az elhunyt özvegye és két fia bocsátott ki, ez áll, hogy: „Elhunytban az erős elhatározásaiban vaskövetkezetességű, de övéit mély érzéssel szerető családfőt és nemes gondolkozású városi polgárt, minden szép és nemes eszmékért lelkesedő magyar hazafit siratjuk“. — A szilágysomlyói gazdák és iparosok szövetkezetének alapító és igazgatósági tagja volt.

Ime egy szép példa arra, hogy a munkásság az örmény iparosnak is megszerezheti az elismerést, ha közhasznú tevékenységet fejt ki!

M. G.

AZ ÖRMÉNYEK TÖRTÉNETE.

— Ötödik közlemény. —

27. Fejezet. Rhadamistnak árulatós zendülése.

Miután a trón csendes birtokát elérte Mithridates Iberus, az iberiai király fia, Rhadamist, az ő unokaöccse, mint szökevény jött udvarába (Kr. után 52-ben) és tétette magát, mintha atyjával Pharasmanessel összeveszett volna; tényleg pedig az volt a törekedése, hogy nagybátyját a

trónról elűzze. Mithridát unokaöccsét a legnagyobb barátsággal fogadta; a fiatal ember azonban az udvarban cselet szőtt és az elégületleneket lázadásra bírta. Most úgy adta elő a dolgot, hogy atyjával kibékült, azért visszatért; otthon aztán nagy sereget gyűjt és megtámadja Örményországot azon ürügy alatt, hogy nagybátja (Mithridates I.) beszélte le a rómaiakat azon szándékukról, mely hajlandó volt atyjának az albanok ellen segítséget nyújtani. Ez a váratlan berohanás és több örmény főur zendülése arra kényszerítette Mithridatot, hogy Gorneas várába, melyet római őrsereg védett, zárakozzék. De Cälius Pollio a várparancsnok, ki meg volt vesztegetve Rhadamist által, reábirta Mithridatot, hogy menjen ki a várból és értekezzék unokaöccsével. Ez igen tiszteletadólag találkozott vele, lábaihoz borult, átkarolta azokat és atyjának nevezte őt. Azután egy erdőbe hívta azon ürügy alatt, hogy közösen mutassanak áldozatot és így régi barátságuk az istenek jelenlétében erősíttessék meg. Mihelyt az erdőbe értek, Mithridát, ennek felesége és gyermekei elfogattak és zárt szekérbe tétettek, kik kénytelenek voltak itt addig maradni, míg meg nem érkezik Pharasmanes rendelete. Ez az istentelen fejedelem pedig azt parancsolta, hogy fivére és az ő leánya, ki felesége volt Mithridátnak, — haladéktalanul ölessenek meg. Rhadamist habozás nélkül hajtotta végre a parancsot, sőt még Mithridát gyermekeit is, kik szerencsétlen apjuk felett siránkoztak, — megölette.

28. *Fejezet. Rhadamist az uralmat magához ragadja.*

Miután most már Mithridatesnek egész családja láb alól eltétetett, Rhadamist birtokába vette az örmény királyságot. Syriának római helytartója: Quadratus, ki jól tudta, hogy mily uton-módon emelkedett a trónra, hadvezéreivel arról tanácskozott, hogy vajjon ne büntesse meg őtet? A rómaiak ugyanis magukra nézve igen hasznosnak tartották azt, ha a barbárok közt a torzsalkodást elősegélhetik. De nehogy joguk Armeniára költötnék látszassék, intézőket küldöttek Pharasmaneshez és megparancsolták neki, hogy seregeit vonja vissza ebből az or-

szágból. Azalatt Cappadocia helytartója, Julius Pelignus, kit pulyaszivü embernek tartottak és ki gonoszsága miatt rossz hirü volt, arra bátorította Rhadamistet, hogy vegye fel a királyi czimet, sőt — ajándékok által megvesztegetve — a koronázás alkalmával jelen is volt.

Mihelyt meghallotta (Kr. után 52-ben) a párthus király Vologeses, hogy milyen úton jutott Rhadamist az örmény trónhoz, erős sereggel ment be az országba, elfoglalta Artaxatát és Tigranocertát, mely városok önként megadták magukat. De a zord időszak és a halál, mely seregének soraiban pusztított, megakadályozták őt vállalatának folytatásában és azért kénytelen volt visszatérni. Eltávozása után Rhadamist ismét beütött Örményországba, hol a lakossággal igen kegyetlenül bánt; miért ez összeesküvést forralt ellene, mely őtet arra kényszerítette, hogy takarodjék ki az országból.

29. Fejezet. *Tiridátes.*

Nemsokára (Kr. után 53-ban) ismét bejött egy erős ibériai sereg élén Armeniába, de a parthusok által újra elüzetett (Kr. után 53-ban). Mivel a belvillongás ezen utóbbiakat haza szólitotta, Rhadamist negyedszer is beütött Örményországba; de már ugyanazon évben kényszerítették a parthusok őt arra, hogy hagyja el azt;¹⁾ mert Tiridát, Vologeses fivére neveztetett ki örmény királylyá (Kr. után 55-ben). Mivel az örmények nemcsak a párthusoktól, hanem az iberiaiaktól is nyugtalaníttattak, védelmet Nero császárnál kerestek, a ki megparancsolá Domitius Corbulonak (Kr. után 56-ban), hogy igazítsa el az örmény ügyes-bajos dolgokat; egyúttal utasította Syria helytartóját, Quadratust is, hogy segítségére legyen Corbulonak. Mivel Vologeses nem volt olyan helyzetben, hogy hadat visel-hessen, az Arsacida-család legelőkelőbb tagjait adta tuszokul a rómaiaknak; azonban mihelyt összegyűjtötte seregeit, nyíltan kijelentette, hogy sem azt nem engedi meg, hogy fivére Tiridát abból az országból, melyet ő

¹⁾ Tacitus, XII. 44—51.

adott neki, kiüzessék, sem hogy országát, mint ajándékot egy más hatalomtól hűbérül birhassa.²⁾

30. *Fejezet. Domitius Corbulo beüt Örményországba.*

Mivel Corbulonak az volt szándéka, hogy mindazt visszafoglalja, mit egykor Lucullus és Pompejus meghódított, — azért nagy gondot fordított arra, hogy a hadi fegyelmet seregei között helyreállítsa; e végből azokat egész télen át táborban tartotta, habár a hadfiak közül a rendkívüli hideg miatt sokan elhaltak. A következő tavasszal (Kr. után 59-ben) beütött Armeniába, de Tiridátot háborúra nem bírhatta; ezért felosztotta seregeit és megparancsolta nekik, hogy különböző helyeken támadják meg az örményeket. A parancs teljesített; de az alatt nemcsak Iberia királya ütött be Armeniába, hanem egyidejűleg néhány más uralkodó is. Erre Tiridát előterjesztéseket tett Corbulonak azon ellenségeskedésekről, melyeket a rómaiak üztek; mire a római hadvezér ezt a választ adta: „Ismerje el a császár főnhatóságát és mondja ki, hogy koronáját, mint ajándékot a római néptől kapta“. De Tiridát ezt a tanácsot elvetette; azért Corbulo és a római hadsereg parancsnokai újra elkezdették az ellenségeskedéseket és elfoglalták Örményország nagy részét. Corbulo Artaxata város elejébe ment, elfoglalta azt és földig lerontotta.³⁾ Tigránocerta is megadta magát; de mivel lakói Corbulonak a vendégszeretet jeléül arany-koronát ajándékoztak, megkimélte a várost és a lakósokat előbbi szabadságaik élvezetében hagyta.

31. *Fejezet. Tigránés, Herodesnek unokája lesz Örményország királya.*

Miután Corbulo így egész Örményországot elfoglalta, Nero ezt a birodalmat (Kr. után 60-ban) Tigránésnek, ki a nagy Herodesnek volt unokája s a ki ennek Sándor nevű fiától és Ilaphyrától, Archelaus, a cappadociai király leányától született, — adományozta. Mivel ez több éven

²⁾ Tacitus, XIII. 6—10.

³⁾ Tacitus, VIII. 34 - 41.

át mint túszt Rómában tartzkodott, egészen a római előnynek hódolt és csak annyi hatalmat tulajdonított magának, mintha csak római követ lenne. Különböző részei Örményországnak ajándékoztattak oda, a szomszédos királyoknak: Pharasmanesnek, Polemonnak, Aristobulnak, Antiochusnak azon szolgálataik megjutalmazáául, melyeket Tigránes és a parthusok ellen tettek.

De azalatt meghallotta Vologeses, hogy fivére a trónról elüzetett (Kr. után 62-ben); azért erős hadsereget küldött Örményországba Monásés vezérlete alatt, ő pedig egy más sereggel Syriába rontott. Azonban Monásés kénytelen volt Tigranocerta ostromával felhagyni, Vologeses pedig nem mehetett által az Euphráton; azért a párthusok békéért esedeztek. Csakhamar meg is kötötte Vologeses a hyrcaniaiakkal a békét és minden erejét a rómaiak ellen intézte azon szándékkal, hogy Örményországot ismét meghódítja. Cärensius Pätus el is jött Tigránes segítségére két legioval, de rövid idő múlva — élelemhiány miatt — kénytelen volt visszatérni. Azalatt Vologeses, kit Corbulo az Euphrát gázlóinak elfoglalása által megakadályozott abban, hogy Syriába nyomuljon, — Pätus ellen ment és téli szállásaiban ostrom alá vette. Azon feltétel alatt, ha az ostrommal felhagynak, hajlandó volt Pätus Örményországból kitakaródni nemesak; de sőt megígérte, hogy minden tápgyűjtelékét és a birtokában levő várakat is átadja a párthusoknak. Erre ezek nekie meg is engedték az átvonulást Cappadociába.

Pätus elüzetése után Corbulo örseregeit az Euphrat tulsó oldalára vonta vissza; de Vologeses is elhatározta volt, hogy Armeniát elhagyja. Így valamint a párthusok, úgy a rómaiak is az örményeket saját tetszésükre hagyták, a mennyiben Tigranes a párthusok beütése után nemsokára meghalt. ¹⁾ Ebben az időben érkeztek meg Vologeses követei Rómába, kik az örmény királyságot fivére számára kérték. De a rómaiak kérésének teljesítése helyett azt parancsolták Corbulonak, hogy támadja meg a parthusokat, ezen kívül minden napkeleti királynak, negyedes

¹⁾ Tacitus, XV. 1—17.

fejedelemnek (Tetrarch) és a szomszédos tartományok helytartóinak azt az utasítást adták, hogy egészen a Corbulo intézkedéseire hallgassanak.

32. Fejezet. A rómaiak újra beütnek Örményországba.

A következő tavasszal (Kr. után 64-ben) a római hadvezér erős sereggel nyomul be Örményországba... és oly zavarba hozta azt, hogy Tiridát követséget küldött hozzája, mely fegyverszünetet kért és az értekezés megtartására egy helynek és napnak meghatározását. Az értekezés abban egyezett meg, hogy Tiridát oldja le a királyi köteleket a császár képe előtt és addig fel ne tegye, míg azokat a császár kezéből el nem fogadja.¹⁾ Miután Tiridát így koronáját letette és nővérét tuszúl hagyta, Rómába ment, hol Nero őt a legnagyobb pompával fogadta. A míg Tiridát ebben a városban tartzkodott, a rómaiak naponként élelemre és mulatságra több mint 6000 font sterlinget²⁾ költöttek.

33. Fejezet. Tiridat elfogadja a koronát Nerótól.

A koronázásra meghatározott napon (Kr. után 66-ban) megjelent a császár a „rostris“³⁾ előtt egy „curuli“-széken a diadalmenet ruhájában, körülvéve a testőreitől és „cohors“-aitól. Tiridát térdre borult előtte, de a császár azonnal fölemelte és csókkal tisztelte meg. Erre a pártus herceg (Tiridát, az örmény király) arra kérte Nerot, hogy adja neki az örmény királyságot, mit ő mindig a rómaiaktól nyert ajándéknak fog tekinteni. Most Neró

¹⁾ Tacitus, XV. 24—31. — Dio, LXII. 19—23.

²⁾ Ha a font sterlinget 10 forintnak vesszük, akkor is a napi kiadás 120 000 koronánál többre rugott.

³⁾ Rostra (lat. rostrum: csőr, orr) két erősen kihegyezett és megvasalt gerenda, melyek az ókori hadihajokon a víztükör alatt de néha fölttte is azon czélból voltak alkalmazva, hogy ütközet alkalmával az ellenséges hajót oldalba kapják és így elsúlyeszék. A hadizsákmányul ejtett hajók orrát a rómaiak a forumon, különösen a szónoki emelvényen helyezték el, miért is rostra jelenti a szónoki emelvényt és annak környékét.

saját kezével tette fel a királyi kötöket. A „rostris“-ről a nézőtérre (szintér) mentek, hol a császár Tiridátot, miután ez kérését ismételte, jobbjára ültette. Midőn Tiridát Rómából eltávozott, Nero őt mintegy 800 000 font sterlinget érő összeggel ajándékozta meg az utiköltség gyönyöreire. Nemcsak megengedte neki, hogy Artaxata városát újra felépítse és megparancsolá, hogy azok a római munkások és művészek, kiket a király (Tiridát) kiválaszt, őt Armeniába kísérvék. Ezeknek utasítása és segédkezése mellett a király ezt a várost előbbi virágzó állapotába helyezte és hálából azt Neronia-nak nevezé.¹⁾ Tiridát ezóta állandóan hive maradt a rómaiaknak, kik segítségére voltak neki abban, hogy királyságának azt a részét, mit az albánok tőle elvettek, — visszafoglalhassa. Rómából való visszatérése után még kilencz évig uralkodott; utána különböző királyok következtek, kik a koronát, mint a római birodalom hűbér-úrai birták.²⁾

34. Fejezet. Armenia római provinciává lesz.

Traján császár Mezopotamiát a római birodalomhoz csatolta (Kr. után 44-ben) és a régi örmény királyságot provinciává* tette. De rövid idő múlva ez szabadságát ismét visszanyerte... és Nagy-Constantin és utódai idejében saját királyaik kormányozzák Armeniát... Második

¹⁾ Dio, LXIII. 1—7.

²⁾ Tiridát után fia Exedatis (mások azt mondják, hogy unokája volt) lett Örményország királya. Ezt Chosroes, a párthus király elűzte, és helyébe unokáját Parthamasiris-t tette. Dio Cassius LXVIII. 17.

*) Dio Cassius, LXVIII. 17—18. — Vaillant Parthamaspatisról (Parthamasiris) azt mondja, hogy ezt, kit a parthusok országból elűztek, Hadrián császár tett Örményország királyává. (De Spartian [in Hadriano c. s.] világosan nem nevezi meg Armeniát. Azután mi is azt tudjuk, hogy Hadrián az Eufráton túl fekvő provinciákkal nem sokat törődött). Parthamaspatis halála után — Vaillant szerint — Archämenides következett 138-ban Kr. után, ki a rómaiaktól nyert koronát. (Ezt az író egy éremmel bizonyítja be L. 325 lap). A perzsák mozgalmat akartak indítani Örményország ellen; de Antonius Pius fenyegetésére cserben maradtak

Justin uralkodása alatt¹⁾ saracének hódították meg azt és tartották hatalmukban a törökök berohanásáig, mely utóbbiak az országot hatalmukba kerítették és annak Turkománia²⁾ nevet adtak. Azalatt, hogy a törökök a perzsákkal háborút folytattak, az örmények újra saját kebelükből választottak maguknak királyokat, kik addig kormányozták őket, míg Oceadan vagy Heceata, a Cingis fia, ki a tatárok első chanja volt, meg nem hódította az országot.³⁾ De a tatárok nem foglalták el egész Armeniát; mert az örmény királyi családból néhányan még életben maradtak; így találkozunk egy Leó nevű örmény királyal⁴⁾, ki II. Richard idejében Angolországba megy, hogy segítséget kérjen a törökök ellen.

A keresztény időszámítás 1472-dik évében Ussan Cassanes⁵⁾ örmény király elnyeri a perzsa koronát és

lul. Capitol. in Antonino Pio. c. 9). Archämenides után fia Soëmus következett (L. Photius Cod. XCIV. et ex Iamblichio 242 lap). Antonius Pius császár halála után Vologeses parthus király Örményországba rontott és elűzte Soëmust 161-ben Kr. után, ki Rómába menekült, hol szíves fogadtatásra talált és senatori és consuli méltósággal tiszteltetett meg (Photius, ugyanott). Erre háború következett a parthusokkal, melynek vezetése L. Verusa bízott. Armeniát 163-ban Kr. után Stätius Priscus ismét elfoglalja és Martius Verus ismét visszahelyezi Soëmust birodalmába. (Némely érdemért kellett ezeket az eseteket itt megemlíteni. Iul. Capitol. in Marco, c. 9. — Dio apud Suidam, Dione Reimari-ban 1201 lap). Egy Teridates (Kr. után 174-ben) új zavarokat idéz elő Örményországban Marcus Antonius idejében (Dio, LXXI. 14).

Codamanus császár idejében Szánátrug volt Örményország királya (Suidas, h. v.). Fia Vologeses azon háborúban, melyet Severus császár a párthusok ellen viselt, megszorult; de elégségre lépett Severussal és megkapta Örményország egy részét 199-ban Kr. után. (Dio, LXXXV, 9 ef. Herodianus III. 71). Vaillant a 370. lapon tesz említést arról, mit Dio mond (LXXVII. 13), hogy Caracalla császár 214-ben egy örmény királyt barátságos levelekkel Rómába édesgetett, aztán sokáig itt fogva tartotta, végre kivégeztette.

Tiridates, Vologeses fia, Macrinus császártól nyer koronát Kr. után 218-ban (Dio, LXXVIII. 27).

Vaillant még a következő örmény királyokat kutatta ki (L. 403—405 lap): Arsaces, V. Artávázd, kinek fia Diocletian alatt a

Armeniát ezen birodalom provinciájává teszi, mely ebben az állapotban marad 1522-ig, mikor II. Selim azt elfoglalja és a török birodalom provinciái közé sorozza. Azóta állandóan a török uralom alatt áll, kivéven a keleti részt, mely mai napság is a perzsák birtokában van.⁶⁾

A KERESKEDELEM FONTOSSÁGA.

A hazai kereskedők negyedik kongresszusokat 1902. szeptember havában tartották meg Sopron városában. Ezt a kongresszust Wickenburg Márk gróf államtitkár a következő érdekes beszéddel nyitotta meg:

keresztény vallásra tért (Ábágár, Tádé és Bertalan apostolok). III. Tiridates, fia III. Arsaces. Tiridates utóda Nagy, Constantin idejében, Para, Arsacesnek fia, IV. Arsaces az előbbinek fivére; V. Arsaces, az előbbinek fia; VI. Tigranes, V. Arsaces testvére Kr. után 412-ban a perzsáknak, kik felett a Sassanida-törzsből származott Isdegerd vagy Jazdegerd uralkodott, adta át birodalmát és mint magánszemély élte le életének hátralevő napjait. . .

¹⁾ Ez lehetetlen. Armenia ennek idejében a perzsákkal viselt háborúkat. Saracenek, vagyis arabok előbb nem, hanem csak 632 körül Heraclius császár idejében jöhettek Örményországba.

²⁾ Az országnak csak egyik része viseli ezt a nevet, de ezt is nem a törökök adták, hanem a turkománnok, kik Syriából vagy Mezopotamiából terjedtek el Armenia ezen részében akkor, midőn a 'seljaucidák' Persiát előzönlötték. Thogrul-Begh, az Iranban lakott seljaucidák törzséből az első, ki törökjeivel Armeniát és a szomszédos vidékeket elfoglalja 1040 körül Kr. után.

³⁾ Oktai-Khan, ki fia és utóda volt Genghiz-Khánnak, Chinában Niu-tsche kiirtása után isszonyú hadseregeit Ázsia nyugati részeire küldötte 1225-ben Kr. után. Batu csordáit Oroszország, Lengyelország, Szilezián stb. át vezette. Dsurmagun pedig Circassia-, Armenia-, Mezopotamiába stb. ment.

⁴⁾ Kis-Örményország királya volt. Ezt a kurd eredetű Selaheddin vagy Saladin sultán, a ki az iconiumi sultán-, Kilidgerarslánnak jött segítségére, üzte el 1180-ban. L. Deguignes T. II. P. II. 50 lap.

⁵⁾ Uzun Hassan-ról, ki a fehér kosról nevezett turkománnok fejedelme is volt, l. többet Deguignes T. III. 305. lapján.

⁶⁾ A múlt század első felében egy jókora részt csatolt birodalmához Armeniából az orosz is, úgy, hogy most a régi Armenia három részre oszlik: Orosz-, Török- és Perzsa-Örményországra.

Nekem mindig az volt meggyőződésem és jelenleg is az, hogy a nagy gazdasági kategoriák közül a kereskedelem, mint teljesen egyenrangú tényező sorakozik a többi gazdasági tényező mellé. Meggyőződésem, hogy a kereskedelem a közgazdasági organizációban is oly szükségletet elégít ki, mint a termelés, hogy a kereskedelem közgazdaságilag egyenértékű tevékenységet képez a termeléssel. A nemzeti gazdaság, a nemzeti társadalom szempontjából pedig, a mint azt a gazdasági történelem is bizonyítja, csak a kereskedelem képes az ipar mellett annak a nemzeti tőkének gyűjtésére forrásul szolgálni, a melynek segítségével lehet csak a mai vagyonjogi rend mellett és úgy hiszem, bármely vagyonjogi rend mellett is magának a közgazdaságnak egészségesen intenzív tovafejlesztése, a melynek segítségével lehetséges csak korunk kulturális és állami egzisztenciáinak kielégítése. Azt mondtam, tisztelt uraim, hogy a kereskedelem a közgazdasági organizációban szükséglet képez. Tisztelt uraim, a ki a gazdasági életben a munkamegosztást gyakorlatban megfigyelte, nem mondhatja, hogy a haladással ez a szükséglet jelentőségében csökkent; más szóval, nem mondhatja azt, hogy a gazdasági organizáció tökéletesedésének tekintendő, ha a kereskedelmi közvetítés minél több viszonylatból kiküszöböltetik. E helyen, tisztelt uraim, önkéntelenül is oda jutottam, hogy az önök munkaprogramjának egyik pontját érintsem. Úgy hiszem, tisztelt úrain, hogy a szövetkezésnek igen nagy szerepe van a gazdasági műveltség terjesztése szempontjából. Nagy fontosság van a hitel-organizáció terén, sőt az ipar terén is. De nem tartozom azokhoz, a kik abban a véleményben vannak, hogy a szövetkezésnek éppen a kereskedelem terén legyen a legfőbb hivatása, hogy e téren legyen a szövetkezés alkalmas arra, hogy a főnálló organizációt helyettesitse. De bárhogy gondoskodjunk a kérdés fölött, azt kétségtelennek tartom, hogy a szövetkezés, mint kereskedelmi alakulat, sem küzdhet jogosan más fegyverrel, mint a kereskedelem egyetlen legális fegyverével, a szabad verseny fegyverével. Tisztelt uraim, a kereskedelmi tevékenység köre, úgy vagyok meggyőződve, a világ természetes fejlődése szerint nem lesz szűkebb, hanem ellen-

kezőleg, tágabb és tágabb tevékenységgel együtt nő a kereskedelemnek nemcsak hivatása, de súlya és tekintélye is. Kétségtelen, tisztelt uraim, hogy a kereskedelem teljes joggal tart az állami kormányzat részéről igényt ugyanarra a gondozásra, mint bármely más gazdasági ág. A jelenkor gazdasági életében két kimagasló alakulatot látunk. Az egyik a védvám, a másik a tröszt. Bárminő hatással legyenek ezek az alakulatok a termelésre, úgy vélem, hogy nem áll a kereskedelem érdekében a protekció. Úgy vélem, hogy az államkormányzatnak a földadata a kereskedelemmel szemben első sorban általános előfeltételek megteremtéséből, fejlesztéséből, ápolásából áll. Ezentúl pedig a kereskedelemnek két dologra van szüksége és igénye: az egyik az egyenlő elbánás, a másik a lehetőségig nagy szabadság. Ezek után, tisztelt uraim, megnyitom a negyedik országos kereskedelmi kongresszust.

A nagy tetszéssel fogadott beszéd után Wickenburg gróf távozott, hogy megtekintse a várost, helyettesül Szücs Lajos miniszteri titkárt hagyván a kongresszuson. Most Sándor Pál foglalta el az elnöki széket és hosszabb beszédben köszönte meg a kitüntető bizalmat, melynek okát abban látja, hogy a kongresszus tagjai ezen túl a kereskedelem érdekeit erővel, kitartással akarják megvédeni minden ellentétes áramlattal szemben. A kereskedőt nem csak anyagi érdekeiben támadták meg, hanem szándékaiban, jellemében is meggyanusították, gyakran megalázták, csakhogy más érdekkörök céljai és érdekei könnyebben megvalósíttassanak. A kongresszus napirendjére csak a szövetkezeti kérdést tüzték.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A pápai áldás egy írotollra. X. Pius a minap egy katolikus ujságíró magánkihallgatáson fogadott. A beszélgetés folyamán az ujságíró írotollat nyújtott át a pápának, a ki a tollat megáldotta, és e szavakkal adta vissza: — Manapság nincs a világon magasztosabb hivatás, mint az ujságíróé. Megáldom tehát az ön hivatásának szimbolumát. Elődeim a keresztény harczosok dárdáit és fegyvereit áldották meg; én boldog vagyok, hogy egy katolikus ujságíró működésére kérhetem az Ég áldását.

A bécsi örmény érsek látogatásáról. A „Fővárosi Lapok“ 1886. évfolyamában ezeket olvassuk: Dr. Esztegár Vártán, ki a selimbriai érseki czimet viseli, s mint a mechithárista szerzetház főapátja Bécsben lakik, az ugyanazon szerzetbeli lelkész vezetés alatt álló újvidéki örmény parochia látogatására jött hazánkba (1886) s mint több lap említette, Haynald kalocsai bibornok-érsek-nél is tisztelgő látogatást tett. Vártán érsek a mult évben emelkedett az Ázária Áristáges, s utóbb Bozági Jakab által elfoglalt főpapi székre, s beiktatása akkor fényes ünnepélyességgel ment végbe, s abban nagyszámú előkelő közönség, köztük több külföldi nagykövet is részt vett. Származására nézve erdélyi, ki bírja a magyar nyelvet s még elég fiatal férfi. Rokonai Szamosújvárt laknak. A bécsi örmény érsekeket az udvar mindenkor megkülönböztetett tiszteletben részesíté, s a trónörökös gyermekkorából maradt fenn a hagyomány, hogy ő fensége az örmény érseki seminarium papnövendékeit „kis püspökök“-nek (kleine Bischöfe) nevezte el. A mi az érsek által meglátogatott újvidéki örmény plébániát illeti, az napjainkban már jóformán oly pásztorhoz hasonlítható, melynek nyája az idők folyamában elszáledt. Mert van ugyan még most is egy Mechithár-szerzetbeli papja a hitközségnek, de maga az egykor népes egyházközség hiveinek száma annyira leolvadt, hogy ujjainkon is megszámálhatnók. Könnyen megfejthetjük e jelenség okát, ha tekintetbe vesszük, hogy az örmény — mint nagyrészt kereskedő nép — főleg a régiebb időkben már foglalkozásánál fogva is arra lehetett utalva, hogy a kedvezőbb üzleti és forgalmi viszonyok közt élő vidékeket keresse föl; a mint hogy az erdélyi fejedelmek korában is épp az akkor általános pangásban levő belföldi kereskedelem élinkítése czéljából nyert a Moldvából beköltözött örmény elem e hazában nemcsak vendégszerető befogadtatást, de azonfelül speciális kiváltságokat is. Az újvidéki örmény templom egyébiránt a 48-diki viharos események közben földig leromboltatott, s csak ujban állították helyre, egy buzgó özvegy nő kegyes adományából, e célra ő huszezer forintot áldozott. Az anyakönyvek mintegy másfél század óta megvannak. A lelkési javadalom inkább missziói állomást képez, s azzal az Al-Duna mentén lakó örmény vallási szükségleteinek ellátása van összekötve, kiket az újvidéki plébános

időnként személyesen fölkeresni s az egyház kegyzereivel ellátni tartozik. Még csak azt említem meg, hogy a plébánia a kalocsai egyházmegye kerületében fekszik. Egy okkal több, hogy az örmény érsek Kalocsára sietett, hódolatát az egyház bíbornoka előtt kifejezni.

Carlie-né menyegzői ünnepélye. Sívász (Sebastia, Török-Örményország) volt francia konzulának, az elszánt derék Carlienek hős neje, ki a szivási örmény mészárlás ideje alatt revolverrel kezében védte a konzulatusi épületbe menekülő örményeket a törökök üldözése ellen, s kif ezért a francia kormány tiszteletjelvénynyel tüntetett ki ünnepélyesen és ki a párizsi lapokban a török kegyetlenségekről írott, hitelt érdemlő czikkeivel felhívta a francziák figyelmét az örmény ügyre, — férjhez ment másodsor néhai férjének öcséséhez, ki tiszt a francziai hadseregben. Az egyházi szertartás aug. 20-án ment végbe Párisban a Sen Lui des Envalid nevű kápolnában. A párisi örmények tiszteletökét úgy fejezték ki a védelmező hősnő iránt, hogy egy 10 tagból álló bizottságot küldöttek ki, mely jelen volt a kápolnában az esketés alatt. Az eskető plébános: Mejle szivreható szavakkal ecsetelte Kis-Örményország volt konzulának életét és ebben az állásban a Carlie-pár szenvedett szükségeit. E szép beszédből néhány rövid szót itt közlünk mi is: „A fájdalmat, mit szenvedett, midőn szemeivel látta a vadság, a barbarizmus oly tetteit, melyek nemes szívet megsebeztek, — leirni nem vagyok képes. Kegyed folytonos fájdalmat érzett, midőn látta, hogy Örményország nyomorult keresztényeivel vad állatok módjára bánnak; midőn látta, hogy anyák, nők, gyermekek a legbarbárabb módon mészároltattak le.* Nio tábornok is, ki jelenvolt tisztársaival az esketési szertartáson, tiszteletének kifejezést adott az új házaspár előtt...

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Hollósy Simon mesteriskolája. Hollósy Simon örmény eredetű müncheni festőművész hazánkfiának festőmesteriskolája az idén Técsőn, Mármaros-megyében van, a hol harmincz növendék nyer oktatást a mestertől. A növendékek közt van minden nemzetiségbeli. A mesteriskolában a növendékek a nyáron szorgalmasan dolgoztak s gyönyörű képeket festettek, melyeket Hollósy november hóban, a Könyves Kálmán szalonjában fog kiállítani. A kiállítás nov. elején nyílik meg.

A „Pánászér“ Szamosújvár városáról. Pásmádjánnak Párisban örmény nyelven megjelenő „Pánászér“ czimű lapja (Revue litteraire et scientifique publiée sous la direction de K. I. Pasmadian, membre de la Société Asiatique de Paris) hat oldalra terjedő czikkel közöl Szamosújvár városáról. A közlemény hat képpel van illusztrálva. A képek a következők: a város látképe, a piacz keleti oldala, a piacz nyugati oldala, a plébániai

nagytemplom, a Karátsonyi-féle ház és a sétatéri tó környéke. A cikkhez, mit Miszkdseán János, a helybeli fiú-árvaintézet felügyelője írt, ugyan semmi megjegyzést nem fűzünk; de tájékozásul cikkének végéhez legalább annyit tehetett volna, hogy: „Szamosújvár város monografiáját négy vaskos kötetben (szász nyomtatott ív) több száz szép képpel illusztrálva megírta és saját költségen kiadta Szongott Kristóf.“

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A jó háziasszony. Egyik utóbbi cikkében Marcel Prevost, az ismert párisi regényíró, a jó háziasszony kötelességeivel foglalkozik. A mit e részben mond, sok tekintetben megszivlelésre méltó. — Sajnos — úgymond — a háziasszony művészete csak a hatásában kellemes. A rend és tisztaság jól esik; ám a seprőben és portörölőben nincs semmi báj és így van, hogy a legtöbb férj szereti ugyan a rendet, de a rendcsinálásától irtozik. A háziasszony, ki lakását és asztalát oly nesztelenül látja el, hogy a vendégek, sőt maga a férj sem vesz észre semmit abból, a mi a kulisszák mögött folyik, megnyeri a játékot az egész vonalon. Az ideális háziasszony Prevost szerint, ért ahhoz, hogy butorait szépen elrendezze és jókarban tartsa. Ki tudja választani a cselédeit és tud bánni velök. De mindezekről sohasem beszél az urával. Egy tündér, a kinek varázsvesszője láthatatlan. Két dolog van, a mi egy férjet, ha az elvégzett napi munka után otthonába tér, felbőszíthet: ha a felesége valamely házi perpatvart döntés végett elébe terjeszt, vagy ha az étel nem élvezhető. És ennek a férfiúnak igaza van. Ha a lakásban való rend s a jól terített asztal valami egészen titkos munka kész ragyogásában tündököl, úgy a háziasszony a maga nemében igaz művésznő. Az eszközök egész apparátusa eltűnik, csupán az eredmény látható, a mi a szó valódi értelmében szép; mert a rendet, a harmóniát teremti és testesíti meg. Mindezeket igen helyesen véli és mondja Prevost, csak attól kell félni, hogy a nőknek mostanság oly erősen hangoztatott jogai mellett, a házi harmonia ilyen művésznői mind ritkábbak lesznek.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Konzuli jelentések. Musból érkezett konzuli jelentések szerint aug. 13-án Semiren falunál — Bitlistől 5 órányira távol — egy 40 emberből álló örmény banda és egy katonaságból és csendőrségből álló különítmény egy halottat és hat sebesültet veszített. A banda visszavonult 17-én, miután Seher, Czihor és más falvakat kifosztott; behatolt Bitlisbe, a hol összeütközése volt a csapatokkal. Ez a mohamedánok és örmények között nagy pánikot keltett. A vali, ki Musban tartzkodott, nyomban Bitlisbe utazott; Andronik az örmény bandák legfőbb vezére, Szászun vidékén tartzkodik...

Az örmények sorsa. Konstantinápolyból jelentik, hogy júl. 23-án leégett Bitlisz város piacza, mely majdnem kizárólag örmények bodéiból állott. Az örmények árúit és holmiaiit kifosztogatták. Krikorián örmény püspök távirati uton kért segítséget. A helyi cenzura megtiltotta a lapoknak, hogy a tüzről jelentést tegyenek. Nem érkezett hír arról, hogy a tűz véletlenül keletkezett vagy gyujtogatásból eredt.

Örményországi szomorú hírek. Musból Tifliszen át ezeket táviratozták a „Pro Armenia“ szerkesztőségének Párisba: „A török kormány jelentései daczára a szászuni kerületben még egy házat sem építettek fel máig újra; az 5000 oszmán arany, mit a szultán az elégetett örmény falvak felépítésére adott, Szászunban erődök építésére fordittatik. A török kormány kényszeríti a Musvölgyben lakó falusiakat, hogy ezen erődök építéséhez ökreikkel együtt segítséget nyujtsanak. A szászuniak nyomorult állapotban vannak. Mostanig még mi segélyben sem részesültek. A katonák és kurdok folytatják pusztításaikat.“ Konstantinápolyból szept. 3-iki kelettel ezt táviratozták: „Mivel szélben-hosszban beszélük, hogy szeptember végén Örményországban lázadás fog kitörni, — mozgosították a negyedik hadtestet, melynek központja Erzinga.“ — Beirutból a párisi „Matin“ hirlapnak ezt sürgönyzik: „Itt az a hír terjedt el, hogy Vánban az örmény felkelők és török sergek között véres összeütközés történt. Az örmények szept. 1-én elfoglalták a város alsó részét. A politikai hatóság ezt azonnal hirül adta a katonai parancsnokságnak. Erre összeütközés történt: 10 örmény meghalt és többen megsebesültek. A város keresztény lakossága ijedve a Dominikánus-atyák zárdájába menekült.“ — Konstantinápolyból a Reuter-ügynökségnek szept. 2-iki kelettel ezt sürgönyözik: „Vánból nehéz hírek érkeztek ide. Aug. 31-én örmény felkelők a városból behatoltak és négy házat elfoglaltak, a melyekben elzárkoztak. Ennek következménye összeütközés lett, kik közül kettő megöletett; meghalt még más 20 személy. A helybeli hatóság nehány házat felgyujtatott, hogy könnyebben elfoglalhassák a felkelők által megszállott házakat. A polgárok megrettennek és sok örmény a városból kifut; mások a templomokba és a körülfekvő zárdákba menekülnek. A helyi hatóság hirül adja, hogy a perzsa határról más felkelő csapatok is készülnek berontani. A váni angol al-konzul, kit hivatalos különös teendője Musba vitt, parancsot kapott, hogy térjen vissza Vánba.“ Ezek a tudósítások — az első tudósítás kivételével — mind török forrásból erednek; azért hitelességük kétséges; de annyi bizonyos, hogy Vánban zavargás van és a törökök — szokásukhoz képest — kegyetlenségeket követtek el.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „AURORA“ könyvnyomdája.
